

कार्यकारी सारांश

१. यो एसियाली विकास ब्याङ्क (एडीबी)-द्वारा वित्तपोषणका लागि प्रस्ताव गरिएको “सिक्किम विद्युत विकास परियोजना” (परियोजना)-का लागि तयार पारिएको संयुक्त पुनर्वास र आदिम जनजाति योजना (आरआईपीपी) हो। यो परियोजना एसियाली विकास ब्याङ्क (एडीबी)-को **सुरक्षात्मक नीति विवरण, २००९ (एसपीएस)** अनुसार, अनैच्छिक पुनर्स्थापना-का लागि “बी” र आदिम जनजाति-को सुरक्षाका लागि पनि “बी” श्रेणीमा वर्गीकृत गरिएको छ। सिक्किम सरकारको विद्युत विभाग यो परियोजना कार्यान्वयनका नम्ति जिम्मेवार छ। अनैच्छिक पुनर्स्थापनाको प्रभाव महत्त्वपूर्ण छैन तथा आदिम जनजातिहरूमा प्रभाव मुख्यतः सकारात्मक प्रकृतिका छन् तथा केही न्यूनतम सम्भावित प्रतिकूल प्रभाव जस्तै बाली र रूखपात वा अन्य जीविकोपार्जनमा हानी भए पनि धेरै कम हुनेछ। आरआईपीपी-ले एडीबी-को एसपीएस, २००९-अनुसार पुनर्स्थापना योजना (आरपी) र आदिम जनजाति योजना (आईपीपी)-का सबै मुख्य तत्वहरू समेटेदछ।
२. नागरिक कार्यहरू उचित परिश्रम (परिशिष्ट १, २ र ४)-को निष्कर्षअनुसार मुख्यतया विद्यमान सबस्टेशनहरू, सडकहरू र वितरण लाइनहरूको आरओडब्ल्यू-हरूभित्र गरिनेछ। कुनै भौतिक विस्थापन वा गम्भीर प्रभावको अनुमान गरिएको छैन। वितरण लाइनहरूको निर्माण कार्यको क्रममा कुनै अस्थायी प्रभाव (उदाहरणका लागि बालीनाली, रूखपात, व्यापारिक मार्गहरूमा पहुँच गुमाउने आदि) विस्तृत प्रारूपपछि मात्र थाहा हुनेछ। छवटा स्थानहरूमा छवटा फिडर टर्मिनलहरूको लागि लगभग ०.८२ हेक्टर जमीन आवश्यक हुनेछ। पीडीएस-ले यो भूमि वार्ता मार्फत प्राप्त गर्ने उद्देश्य राख्दछ र छवटा स्थानका सबै जमीन मालिकहरूको सहमति आरआईपीपी-मा संलग्न गरिएको छ। जमीनको अन्तिम मूल्य भू-राजस्व विभागको संलग्नता र तेस्रो पक्षको प्रमाणिकरणको माध्यमबाट कागजी प्रक्रियामार्फत वार्तासम्मत निर्धारण गरिनेछ। पीडीएस-ले एडीबी-को अनुमोदनका लागि दस्तावेज प्रस्तुत गर्नेछ (परियोजना स्वीकृतिको मितिबाट दुई महिनाभित्र), ताकि यो प्रदर्शित गर्न सकियोस् कि किनेको जमीन बातचीतको माध्यमबाट समाधानका लागि एसपीएस-को आवश्यकताअनुरूप छ अनि आरआईपीपी-लाई कार्यान्वयन गर्नअघि एडीबी-को वेबसाइटमा त्यसैअनुसार अद्यावधिक र सार्वजनिक गरिनेछ। आरआईपीपी र पीएएम-ले सुरक्षा उपाय प्रदान गर्दछ, जसमा यो पनि समावेश छ कि यी जमीन र वितरण लाइन स्थलहरूमा स्थापना/कार्यको अनुमति तबमात्र दिइनेछ, जब अनुमोदित अद्यावधिक आरआईआईपी (वा सान्दर्भिक रूपमा परिशिष्ट)-अनुसार क्षतिपूर्ति भुक्तदानी पूरा हुनका साथै निगरानी प्रतिवेदनद्वारा सत्यापित गरिनेछ, जसलाई स्वीकृतिका लागि एडीबी-मा पेश गरिनेछ।
३. आरआईपीपी यस चरणमा प्रारम्भिक मस्यौदा मात्र हो। टर्नकी ठेकेदारले पङ्क्तिबद्धतालाई अन्तिम रूप दिनेछ र बाली, रूखपात र अन्य कुनै पनि सम्पत्तिको

क्षतिमा सम्भावित प्रभावहरूको मूल्याङ्कन गर्न सार्वजनिक वितरण प्रणालीलाई सहयोग गर्नेछ। यदि कार्यक्षेत्रमा ठूलो परिवर्तन आएर परिणामस्वरूप अनैच्छिक पुनर्स्थापना र आदिम जनजातिको प्रभावमा उल्लेखनीय असर पर्छ भने, त्यसबारे तुरुन्तै एडीबी-लाई जानकारी गराइनेछ र आरआईपीपी-लाई अद्यावधिक गरी मञ्जुरी र सार्वजनिक गर्नका लागि एडीबी-मा पेश गरिनेछ। वितरण लाइनहरूमा पर्ने प्रभाव अस्थायी प्रकृतिको हुनेछ र अन्तिम पङ्क्तिबद्धता ठेकेदारले अन्तिम मार्ग पङ्क्तिबद्धता सर्वेक्षण गर्दा थाहा हुनेछ। वितरण लाइनहरूको लागि, ठेकेदारले चरणबद्ध रूपमा काम लिने भएकाले, आरआईपीपी-को अद्यावधिक कार्यान्वयनका लागि लिइने प्रत्येक चरण वा कामको प्याकेजका लागि परिशिष्टको रूपमा गर्न सकिन्छ। बाली, रूखपात, प्रभावित परिवारहरूको संख्या, प्रभावित व्यक्तिहरूमा प्रभावको आकलन पीडीएस-द्वारा आफ्ना टर्नकी ठेकेदार र परियोजना कार्यान्वयन सल्लाहकारहरू (पीआईसी)-को माध्यमबाट गरिनेछ र अद्यावधिक आरआईपीपी वा आरआईपीपी-को परिशिष्टमा दस्तावेजीकरण गरिनेछ तथा उनीहरूको कार्यान्वयनको प्रतिवेदन अर्ध-वार्षिक सामाजिक सुरक्षा निगरानी प्रतिवेदनमा दिइनेछ।

१. महत्त्वपूर्ण नमानिएका अनैच्छिक पुनर्स्थापना प्रभावहरू यदि यसमा समावेश छन् भने प्रस्तावित परियोजनालाई श्रेणी ख-को रूपमा वर्गीकृत गरिन्छ। कुनै परियोजनाको अनैच्छिक पुनर्स्थापनाको श्रेणी अनैच्छिक पुनर्स्थापना प्रभावहरूको सन्दर्भमा यसको सबैभन्दा संवेदनशील घटकको श्रेणीद्वारा निर्धारण गरिन्छ। एडीबी-द्वारा समर्थन गरिएको परियोजनामा, यदि २०० वा सोभन्दा बढी व्यक्तिहरूले प्रमुख प्रभावहरू अनुभव गर्नेछन् भने, ती प्रभावहरू महत्त्वपूर्ण मानिनेछन्। प्रमुख प्रभावहरू यस प्रकारका हुन्छन्: (क) आवासबाट शारीरिक रूपमा विस्थापित हुनु, वा (ख) आफ्नो उत्पादक सम्पत्ति (आयको उत्पादन)-को १० प्रतिशत वा सोभन्दा बढी गुमाउनु। पुनर्स्थापना योजनाको विवरण र व्यापकताको स्तर सम्भावित प्रभाव र जोखिमहरूको महत्त्वसँग मिल्दोजुल्दो छ।

२. प्रस्तावित परियोजनाले यदि आदिम जनजातिमा सीमित प्रभाव पार्ने सम्भावना छ भने यसलाई वर्ग ख-को रूपमा वर्गीकृत गरिन्छ। आदिम जनजातिमा पर्ने प्रभावको आधारमा परियोजनाको आदिम जनजाति वर्गलाई यसको अधिक संवेदनशील तत्वको वर्गद्वारा निर्धारण गर्दछ। एडीबी-द्वारा समर्थन गरिएको परियोजनामा आदिम जनजातिको प्रभावको महत्त्व यसरी निर्धारण गरिन्छ: (१) प्रभावको परिमाणको प्रकारले (क) जमीन र प्राकृतिक स्रोतहरूको प्रयोग र पहुँचको परम्परागत अधिकार; (ख) सामाजिक-आर्थिक अवस्था; (ग) सांस्कृतिक र साम्प्रदायिक अखण्डता; (घ) स्वास्थ्य, शिक्षा, जीविका र सामाजिक सुरक्षा अवस्था; (ङ) आदिम ज्ञानको पहिचान; र (२) प्रभावित आदिम जनजाति समुदायको जोखिमको स्तर। आदिम जनजाति योजनाको विवरण र व्यापकताको स्तर उनीहरूमा सम्भावित प्रभावहरूको महत्त्वसँग मेल खान्छ।

४. यो परियोजना निम्न प्रभावहरूसँग मिल्दोजुल्दो छ: सबै घरपरिवार, कृषि, उद्योग, व्यावसायिक व्यापार र अन्य विद्युत उपभोक्ताहरूलाई २४x७ भरपर्दो बिजुलीको उपलब्धता प्राप्त हुनका साथै जलवायु तथा प्रकोप प्रतिरोधी र नवीकरणीय तयार बिजुली प्रणाली विकसित भएको छ। यस परियोजनाको निम्नलिखित परिणाम हुनेछ: सिक्किममा उपभोक्ताहरूका लागि बिजुली आपूर्तिमा सुधार हुनेछ। परियोजनाका तीन परिणाम छन्, जस्तै (१) वितरण प्रणालीलाई सुदृढ, आधुनिक र जलवायु अनुकूल बनाउनु, (२) सेवा वितरण, संस्थागत र परिचालन प्रबन्धन क्षमतालाई सुदृढीकरण गर्नु र

(३) लैङ्गिक र सामाजिक रूपमा समावेशी ऊर्जा-आधारित जीविकोपार्जन गतिविधिहरूलाई प्राथमिकता दिनु।

५. आपूर्ति गरिएको भौतिक कार्य र सामानहरू समावेश गर्ने परियोजनाका लागि आरआईपीपी-को दायरामा निम्न समावेश छन्:

- १३२/६६ केभी क्षमताको १ विद्यमान सबस्टेशन र ६६/११ केभी क्षमताका २५-वटा विद्यमान सबस्टेशन र सबस्टेशनहरू (कुल २६ विद्यमान सबस्टेशनहरू)-को वृद्धि, नवीकरण र आधुनिकीकरण;
- २५ वटा विद्यमान ११/११ केभी फिडर टर्मिनलहरू (स्विचिङ स्टेशनहरू)-को नवीकरण र आधुनिकीकरण अनि ८-वटा नयाँको निर्माण;
- ११ केभी वितरण लाइनको १,३५० घनमिटरको स्थापना, जसमा १०६.५ घनमिटर खाली कभर कन्डक्टरहरूको पुनर्निर्माण, ५८०.७ घनमिटर खाली ओभरहेड लाइनहरूको पुनर्निर्माण, कभर गरिएको कन्डक्टर ओभरहेड लाइनहरूका साथ ३८४.५ घनमिटरको पुनर्निर्माण र शहरी क्षेत्रहरूमा २७९ घनमिटर नयाँ भूमिगत केबलहरूको निर्माण समावेश छ - यदि अवस्थित ओभरहेड लाइनहरूको पुनर्निर्माण वा प्रतिस्थापन गर्ने हो भने, पुराना कन्डक्टरहरू र पोलहरू (लागू भएमा) हटाइनेछ साथै ही भूमिगत केबल कार्य, फल्ट प्यासेज इन्डिकेटर र अटो रिक्लोजरसित जोडिएका ५९-वटा रिङ म्यान एकाइहरू (आरएमयू)-को स्थापना;
- लगभग १,३२५ सीकेएम नयाँ लो टेन्सन (०.४ केभी) वितरण लाइनको स्थापना (लगभग ८५० सीकेएम बियर ओभरहेड लाइन, १०० सीकेएम एरियल बञ्चड केबल र ३७५ सीकेएम भूमिगत केबल) साथै ३५ नयाँ कम्प्याक्ट (प्याकेज) सबस्टेशन, ४२५ नयाँ ओयल कोल्ड र ड्राइ प्रकारका ट्रान्सफर्मर (भूमिगत समेत) र राज्यभरि २,३२५ विद्यमान ट्रान्सफर्मरहरूको मर्मत तथा नवीकरण;
- गान्तोक नजिकै लोअर लाग्याप जलविद्युत (एलएलएचपी) सबस्टेशन परिसरमा पाँच तले ब्याकअप राज्य भार प्रेषण केन्द्र (एसएलडीसी) भवनको निर्माण;
- विद्यमान सबस्टेशनहरूका लागि परीक्षण तथा मर्मत उपकरणहरूको आपूर्ति;
- ग्राहक सेवा केन्द्रका लागि अवस्थित भवनको आन्तरिक व्यवस्था;
- गान्तोकस्थित विद्यमान पीडीएस मुख्यालय परिसरभित्र एउटा आदेश तथा नियन्त्रण केन्द्रको निर्माण;
- पुराना स्ट्रीट लाइट परिवर्तन गर्न १५,००० एलईडी स्ट्रीट लाइटहरूको व्यवस्था, अनि
- समुदाय-आधारित हस्तक्षेपको रूपमा कृषिमा आधारित जीविकोपार्जनलाई समर्थन गर्न फोटोभोल्टिक-आधारित विद्युत आपूर्ति उपकरणहरूको प्रावधान।

६. यस परियोजनाका प्रभावहरू परियोजनाको आउटपुट-१ सँग धेरै सान्दर्भिक छन्। परियोजनाको मुख्य घटक मुख्य रूपमा सबस्टेशन, टर्मिनल फिडर जस्ता विद्यमान सुविधाहरूको आधुनिकीकरण र सम्वर्द्धन, पुरानो लाइन परिवर्तन गर्नु हो, जहाँ प्रभाव सीमित छ। यस अतिरिक्त, यस्तो घटक पनि हुनेछ, जुन नयाँ हुनेछ। परियोजनालाई

सिक्किमभरि लागू गरिनेछ अनि यसको प्रभाव सिक्किमवासीसहित आदिम जनजातिमा पर्नेछ। सबस्टेशनहरूको नवीनीकरण र आधुनिकीकरण पहिलैदेखि विद्यमान सबस्टेशनभित्र गरिनेछ, जहाँ विद्यमान सबस्टेशनहरूको सीमाभित्र आतिरिक्त कार्यका लागि भूमि उपलब्ध छ। यस घटकका लागि भूमि अधिग्रहण र अनैच्छिक पुनर्स्थापनामाथि कुनै प्रभाव पर्नेछैन। विद्यमान ११/११ केभी फिडर टर्मिनलहरूको नवीनीकरण र आधुनिकीकरणबाट कुनै प्रभाव हुनेछैन। कुल आठ (८)-वटा नयाँ ११/११ केभी फिडर टर्मिनलहरू हुनेछन्। यी साना हस्तक्षेपहरू हुन् र ठूलो मात्रामा भूमि आवश्यक पर्दैन। कुल आठवटा फिडर टर्मिनलहरूमध्ये, छ (६)-वटा निजी स्वामित्व भएका भूमिमा प्रस्तावित छन् र दुई (२)-वटा सरकारी स्वामित्वमा रहेका भूमिमा हुनेछन्। स्थलहरूको पहिचान र अन्तिम निर्णय गरिनका साथै मालिकहरूको पहिचान गरिएको छ। यी छवटा नयाँ फिडर टर्मिनलहरूका लागि, कुल ८,१७६ वर्ग मिटर (०.८२ हेक्टर) भूमि आवश्यक पर्नेछ, जसलाई माथि उल्लिखित रूपमा वार्तामा गरिएको सम्झौतामार्फत किनिनेछ। जमीन आठजना मालिक/उपमालिक भएका छ-वटा घरपरिवारबाट लिइनेछ। वितरण लाइनका घटकहरूका लागि, नमूना मूल्यांकनबाट थाहा लाग्दछ कि सम्भावित प्रभाव केही स्थानहरूमा फसल र रूखपातको नोक्सानसम्म सीमित छ, जसलाई टार्ने प्रयास गरिनेछ र यदि पूर्ण रूपमा टार्न सम्भव नभएमा कुनै पनि अनिवार्य हानीको भरपाइ गरिनेछ। भूमिगत लाइनहरू आवासीय क्षेत्र वा साना बजार नजिकबाट जान सक्छन्, जसले कुनै भौतिक वा आर्थिक विस्थापन गर्ने छैन अनि ठेकेदारले गतिविधिहरूमा कुनै पनि अस्थायी अवरोधहरूबाट बाँच्न पहुँच मार्गहरू प्रदान गर्न उपायहरू लिइनेछ।

३. भारत सरकार र सिक्किम सरकारको संयुक्त पहल, २०१६, २४x७ सबैका निम्ति विद्युत सेवा।

७. हितधारकहरूसित परामर्श गरियो: (क) महिला कर्मचारीहरूसहित पीडीएस-का अधिकारीहरू (ख) वितरण सबस्टेशन र लाइन वरिपरिका गाउँवासीहरू, (ग) परियोजना क्षेत्रमा रहेका अनुसूचित जाति र आदिम समुदायका सदस्यहरू, (घ) जुम्सा क्षेत्रका आदिवासी नेताहरू र (ङ) समुदायका महिला सदस्यहरूसँग परामर्श। परामर्शहरू मई २०२३-देखि जून २०२३-को बीचमा सम्पन्न गरिएको थियो। कुल २६१ सहभागीहरूले परामर्शमा भाग लिएका थिए, जसमा १४९ पुरुष र ११२ महिला थिए। प्रत्येक परामर्शको स्थान र विवरण, प्रतिक्रिया र सहभागीहरूको सूची तथा हस्ताक्षरहरू अनुलग्नक-६ मा प्रस्तुत गरिएको छ। परियोजना कार्यान्वयनको क्रममा हितधारकहरूसित थप परामर्श गरिनेछ, जसमा प्रभावित व्यक्ति, लाभार्थीहरू, गाउँ स्तरका सामुदायिक प्रमुखहरू, नागरिक समाज संगठनहरू र जुम्सा क्षेत्रका आदिवासी नेताहरू समावेश हुनेछन्। परियोजनाका फाइदाहरू, सम्भावित प्रभावहरू र न्यूनीकरण उपायहरू समावेश भएको प्रारम्भिक परियोजनाको जानकारी पुस्तिकामार्फत सम्भावित प्रभावित व्यक्तिहरू र लाभार्थीहरूलाई प्रसारित गरिएको

थियो। पीडीएस-ले ठेकेदार र परियोजना कार्यान्वयन सल्लाहकारको सहयोगमा, सम्बन्धित जानकारी समयमै, पहुँच योग्य स्थानमा र प्रभावित व्यक्तिहरूलाई बुझ्न योग्य भाषा र रूपमा उपलब्ध गराउनेछन्। आरआईपीपी-को प्रतिलिपि पीडीएस-का कर्पोरेट र साइट कार्यालयहरूमा र सम्बन्धित ठेकेदारको परियोजना साइट कार्यालयमा उपलब्ध गराइनेछ। संक्षिप्त आरआईपीपी नेपाली भाषामा पर्चाका रूपमा उपलब्ध गराइनेछ। मस्यौदा र निर्णायक आरआईपीपी (र/वा अतिरिक्त) एडीबी र पीडीएस-का वेबसाइटहरूमा सार्वजनिक गरिनेछ। आरआईपीपी कार्यान्वयनमाथि सामाजिक सुरक्षा निगरानी प्रतिवेदनहरू पनि एडीबी-को वेबसाइटमा प्रकाशित गरिनेछन्।

८. गरिबी घटाउने आम हस्तक्षेपको रूपमा, यस परियोजनाबाट सिक्किमका घरपरिवारलाई आर्थिक र सामाजिक लाभ पुग्नेछ। भरपर्दो विद्युत आपूर्तिबाट सामाजिक र आर्थिक रूपमा फाइदा पुग्नका साथै विद्यालय, अस्पताल र अन्य सामाजिक सेवाहरूको स्थितिमा सुधार हुनेछ। विद्युत वितरण सञ्जालको दक्षतामा सुधारबाट अधिक माग पूरा गर्नमा सहयोग पुग्नका साथै विद्युतको नोक्सानीलाई कम गर्नमा महत्त्वपूर्ण योगदान मिल्नेछ। ऊर्जा उपभोक्ताका रूपमा आदिम जनजातिका निम्ति परियोजनाको प्रभाव अप्रत्यक्ष र फाइदाजनक प्रकारको छ। आदिम समुदायसित लाभ साझा गर्ने माध्यमलाई अधिकतम बनाउने लक्ष्य राख्दै, परियोजनाले आदिम समुदायका लागि आरआईआईपी-मा विशिष्ट कार्यहरू प्रदान गर्दछ। यस आरआईआईपी-मा पात्रता परिवेशअनुसार आदिम जनजातिमा सम्भावित नकारात्मक प्रभाव (जस्तै: फसल वा अन्य जीविकामा अस्थायी प्रभावको रूपमा अस्थायी प्रभाव)-का लागि न्यूनीकरण र क्षतिपूर्ति उपाय प्रदान गरिएको छ।

९. पीडीएस-ले प्रभावित व्यक्तिहरूको गुनासो र उजुरी प्राप्त गर्न र समाधान गर्नका लागि पारदर्शी र समय-सीमा तय गरिएको गुनासो समाधान यन्त्र (जीआरएम) स्थापना गर्नेछ। पीडीएस-द्वारा चार तहको गुनासो समाधान यन्त्र प्रस्तावित छ। पहिलो तह अनौपचारिक चरण हो, जुन स्थल स्तर/विद्युतीय उप-शाखामा हुनेछ। प्रभावित व्यक्तिहरूका गुनासोहरू प्रथम चरणमा स्थल स्तरमा ठेकेदार र पीडीएस स्थलगत अधिकारीहरूले समाधान गर्नेछन्। स्थल स्तरमा समाधान गर्न नसकिएका गुनासोहरू विद्युत शाखाको पीआईयू स्तरमा पठाइनेछन्, जुन दोस्रो स्तर हो। तेस्रो तहको गुनासो पीडीएस-को पीएमयू स्तरमा हुनेछ। अन्तिम चरणको गुनासो सरकारी स्तरको गुनासो समाधान समिति (जीआरसी)-मा हुनेछ, जसमा विभिन्न विभागका प्रतिनिधिहरू समावेश हुनेछन्। जीआरएम-को सहभागिता वा जीआरएम-बाट राहत प्राप्त गर्नु भनेको गुनासो र उजुरीलाई अदालतमा मध्यस्थताका लागि लैजानमा कुनै बाधा नहुनु हो। यसका अतिरिक्त, एडीबी-मा एउटा जवाफदेहिता यन्त्र छ, जसको माध्यमबाट एडीबी-द्वारा वित्त

पोषित परियोजनाहरूबाट प्रतिकूल रूपमा प्रभावित व्यक्तिहरूले आफ्नो गुनासो व्यक्त गर्न, समाधान खोज्न र एडीबी-का सञ्चालन नीतिहरू र प्रक्रियाहरूको उल्लङ्घनको बारेमा रिपोर्ट गर्न सक्नेछन्, जसमा सुरक्षित नीतिहरू पनि समावेश छन्। प्राप्त सबै गुनासोहरूको रेकर्ड, जसमा उजुरी गर्ने व्यक्तिहरूको सम्पर्क विवरण, गुनासो प्राप्त भएको मिति, गुनासोको प्रकृति, स्वीकृत सुधारात्मक कार्यवाही र त्यसलाई कहिले कार्यान्वयन गरियो अनि अन्तिम परिणाम समावेश छन्, ती रेकर्डहरू ठेकेदारका कार्यालयहरू र पीएमयू स्तरमा राखिनेछ साथै अर्ध-वार्षिक सामाजिक निगरानी प्रतिवेदनमा रिपोर्ट गरिनेछ। जीआरसी बैठकहरू, परामर्श, सञ्चार अनि प्रतिवेदन र/वा जानकारी प्रसारणमा भएका सबै खर्चहरू पीडीएस-ले वहन गर्नेछ।

१०. आरआईपीपी, राष्ट्रिय नीतिहरू र एडीबी-को एसपीएस २००९-मा आधारित छ। भूमि अधिग्रहण र अनैच्छिक पुनर्स्थापना सम्बन्धी लागू हुने राष्ट्रिय कानूनहरू यस प्रकार छन्: (क) विद्युत् ऐन, २००३, (ख) भारतीय टेलिग्राफ ऐन, १८८५ र (ग) एडीबी-को सुरक्षा नीति वर्णन (एसपीएस), २००९-को सुरक्षा आवश्यकता-२ (एसआर-२)। आदिम जनजातिका लागि लागू हुने कानुनी प्रावधानहरू यस प्रकार छन्: (क) भारतको संविधान, (ख) संविधान (सिक्किम) अनुसूचित जनजाति आदेश, १९७८ र (ग) एडीबी-को एसपीएस, २००९-को सुरक्षा आवश्यकता-३ (एसआर-३)। प्रभावित परिवारहरू, जसमा कानुनी जमीनको स्वामित्व भएका व्यक्तिहरू र जसले आधिकारिक जमीन स्वामित्व प्रमाणपत्र नभए पनि कानुनी अधिकारसँग जमीन राखेका छन्, तिनीहरू सबै प्रकारका हानिहरूको क्षतिपूर्ति प्राप्त गर्न योग्य हुनेछन्। यसमा भूमि हानि, रुखपात, बाली र गैर-भूमि सम्पत्ति लगायतका सम्पत्ति र भूमि प्रयोगमा प्रतिबन्धहरू समावेश छन्। उनीहरूको परम्परागत भोगाधिकार वा जमीनको हकको कानुनी कागजातको अभावले क्षतिपूर्तिको लागि उनीहरूको योग्यतालाई असर गर्ने छैन। यद्यपि, जमीनको हकदार नभएका, जमीनको अभिलेख नभएका वा अनौपचारिक बसोबास गर्नेहरू, जसको जमीनको दाबी वैधानिक छैन, तिनीहरू सबै गैर-जमीन सम्पत्ति, बाली, रुखपात र अन्य कुनै पनि जीविकोपार्जनका लागि योग्य र हकदार हुनेछन्। प्रभावित व्यक्तिहरूलाई उनीहरूको वर्गको आधारमा क्षतिपूर्ति र न्यूनीकरणको प्रावधान र कुनै पनि क्षतिलाई सम्बोधन गर्न यस आरआईआईपी-मा एउटा पात्रताको वातावरण तयार गरी समावेश गरिएको छ।

११. आरआईपीपी-को कुल बजेट अनुमानित २०.०५ मिलियन भारतीय रूपियाँ छ, जुन संकेतात्मक र प्रारम्भिक हो। वास्तविक लागत परियोजना कार्यान्वयनको क्रममा अद्यावधिक हुनेछ। अनुमानित लागतमा समावेश छ: (क) ६-वटा ११/११ केभी टर्मिनलका लागि वार्ताको माध्यमबाट क्षतिपूर्ति, (ख) पारदर्शिताका लागि फसल र

रूखपातको क्षतिपूर्तिका रूपमा कामचलाउ रकम, (ग) भूमिगत लाइनहरूको लागि कामचलाउ रकम, (घ) आदिम जनसमूहका लागि लाभ साझा गर्ने गतिविधिहरू र (ङ) आरआईपीपी कार्यान्वयन लागत। अनुमानित लागतमा प्रभावित घरपरिवारहरूलाई कुनै पनि भिन्नता र जोखिम भन्ना समायोजन गर्न आकस्मिक प्रावधानको २० प्रतिशत पनि समावेश छ। यो लागत सार्वजनिक वितरण प्रणालीबाट प्राप्त हुने पूरक कोषको अंशका रूपमा हुनेछ।

१२. पीडीएस कार्यान्वयन एजेन्सी (ईए) हुनका साथै सुरक्षा उपायहरूसहित परियोजना कार्यान्वयनका लागि जिम्मेवार कार्यान्वयन एजेन्सी (आईए) पनि हुनेछ। सामाजिक तथा वातावरणीय व्यवस्थापन गतिविधिहरूमा संलग्न हुने मुख्य संस्थाहरूमा पीडीएस, प्रत्येक सम्झौता प्याकेजका लागि ठेकेदार, परियोजना कार्यान्वयन परामर्शदाता (पीआईसी) र राजस्व, वन, बागवानी जस्ता सम्बन्धित लाइन एजेन्सीहरू र जुम्सा प्रतिनिधिहरू पनि समावेश छन्। यसका साथै, सिक्किम नवीकरणीय ऊर्जा विकास एजेन्सी (एसआरईडीए), परियोजनाको उत्पाद-३ अन्तर्गत समुदाय स्तरका हस्तक्षेपहरूको लागि जिम्मेवार हुनेछ, जहाँ आदिम जनजातिहरू पनि लाभार्थी हुनेछन्। परियोजना तयारीको क्रममा एडीबी-को सुरक्षा टोलीले पीएमयू-का तोकिएका सामाजिक तथा वातावरणीय कर्मचारी र पीडीएस-को पीआईयू-लाई वातावरणीय, अनैच्छिक पुर्स्थापना र आदिम जनजाति सुरक्षा सम्बन्धी प्रारम्भिक अभिमुखीकरण तालिम पनि प्रदान गरेको छ। सुरक्षाका लागि जिम्मेवार पदाङ्कित पीडीएस कर्मचारीहरूले एडीबी-को भारत आवासीय मिसनद्वारा आयोजना गरिने विभिन्न आवधिक प्रशिक्षण कार्यक्रमहरू गरिनेछ।

१३. छहवटा ११.११ केभी फीडर टर्मिनल जस्ता स्थायी प्रभावका लागि आवश्यक भूमिको सबै वार्ता र भुक्तान, सम्बन्धित स्थलमा निर्माण शुरू हुनअघि गरिनुपर्नेछ। वितरण लाइनहरूका लागि रूखपात र बालीको नोक्सानसित सम्बन्धित क्षतिपूर्ति, निर्माण शुरू हुनभन्दा अघि दिइनेछ अनि कुनै पनि अज्ञात (बाँकी रहेका) प्रभाव नोक्सानको भुगतान निर्माण अवधि/पछि गरिनेछ, जसमा खाँबोको जग राख्ने, निर्माण र तार तान्ने चरण समावेश छ। यो मस्यौदा आरआईपीपी-को अद्यावधिकका लागि प्रभाव मूल्याङ्कन विस्तृत प्रारूप सर्वेक्षणसितै गरिनेछ। अन्तिम/अद्यावधिक आरआईपीपी योजना (अनि/वा परिशिष्ट/हरू) एडीबी-द्वारा अनुमोदन गरिनेछ र कार्यान्वयन अघि एडीबी वेबसाइटमा सार्वजनिक गरिनेछ अनि पुनर्स्थापनाबाट प्रभावित क्षेत्रहरूमा निर्माण कार्य शुरू गर्नअघि क्षतिपूर्ति भुक्तान गरिनेछ।

१४. पीडीएस-द्वारा आरआईपीपी-को कार्यान्वयनको निगरानी आन्तरिक रूपमा गरिनेछ ताकि: (क) नकारात्मक सामाजिक प्रभावहरूलाई सम्बोधन गर्न प्रारूप

बनाइएका न्यूनीकरण उपायहरू र सकारात्मक प्रभावहरूलाई वृद्धि गर्ने उपायहरू पर्याप्त र प्रभावकारी छन् भन्ने सुनिश्चित गर्न, (ख) आदिम समुदायलाई परियोजना कार्यान्वयनको सम्बन्धमा कुनै समस्या वा चिन्ता छ कि छैन भन्ने कुराको निर्धारण गर्नु (ग) आवश्यक परेमा सुधारात्मक कार्यको प्रस्ताव राख्नु। पीएमयू-को देखरेखअन्तर्गत, पीआईसी आरआईपीपी-को कार्यान्वयनसहित परियोजनाको समग्र कार्यान्वयनको अनुगमनका लागि जिम्मेवार हुनेछ। पीडीएस-को पीएमयू-ले अर्धवार्षिक सामाजिक अनुगमन प्रतिवेदनहरू समीक्षाका लागि एडीबी-लाई बुझाउनेछ। एडीबी-को स्वीकृतिपछि, अनुगमन प्रतिवेदनहरू एडीबी-को वेबसाइट साथै पीडीएस-को वेबसाइटमा सार्वजनिक गरिनेछ। आरआईपीपी-को कार्यान्वयन, गुनासोको अवस्था र समग्र परियोजनाको प्रगति साथै समेटिएको अवधिका लागि सुरक्षा अनुपालनको वर्णन गर्ने अर्धवार्षिक सामाजिक सुरक्षा निगरानी प्रतिवेदन परियोजना निर्माणको अन्त र परियोजना पूर्णता प्रतिवेदन जारी भएसम्म प्रत्येक १५ जुलाई र १५ जनवरीमा एडीबी-लाई प्रस्तुत गरिनेछ।